

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЯК СКЛАДОВІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Ковбасюк Т.Л.

Україна, м. Рівне, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Принцип «освіта протягом усього життя» для вкрай урбанізованого суспільства набуває з кожним роком усе більшого практичного звучання. Сучасна гармонійно розвинена особистість повинна реагувати на всі виклики часу. Ця позиція особливо важлива для педагогічної професії, що зумовлюється, по-перше, постійним оновленням змісту навчально-виховного процесу, по-друге, появою нових педагогічних ідей, підходів, технологій, методик, а також зростанням обсягу науково-методичної інформації.

Післядипломна освіта передбачає організоване й систематичне навчання дипломованих спеціалістів із метою подолання розриву між здобутою у вищих навчальних закладах професійною підготовкою, практичним досвідом і новими вимогами, що ставляться розвитком науки та суспільними умовами.

Основним компонентом і головним завданням системи післядипломної освіти є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як цілеспрямований, спеціально організований процес систематичного оновлення професійної компетентності працівників освіти. Метою цього процесу є приведення професійної компетентності педагогів у відповідність із визнаними стандартами, що передбачає розвиток їх особистісно-професійних якостей, творчого потенціалу, педагогічної майстерності, підвищення інтелектуального і загальнокультурного рівня.

Формування та вдосконалення професійно важливих якостей педагога є передумовою ефективного виконання ним видів педагогічної діяльності, що передбачені посадовими обов'язками та кваліфікаційними вимогами. Усвідомлення педагогом наявності чи відсутності в нього певних особистісних чи професійних якостей сприяє формуванню мотивації до самовдосконалення, розвитку потреби в самозмінах і самоактуалізації, гармонізації своєї діяльності, розвитку особистості в цілому. Підвищення фахової компетентності, зростання професійного розвитку, рівня психолого-педагогічної підготовки є одними з важливих та актуальних завдань, що постають перед педагогами незалежно від їх кваліфікації та досвіду роботи, адже

вдосконалення вмінь та навичок, вироблення нових стратегій взаємодії з суб'єктами педагогічного процесу є передумовою не лише професійного, але й особистісного росту, сприяє розширенню горизонтів свідомості особистості, опануванню нею більш ефективними методами та засобами навчальної та виховної діяльності.

Необхідною умовою розвитку та формування педагогічної майстерності є моніторинг професійно важливих, ділових та особистих якостей педагога, який можна здійснити за допомогою сукупності психологічних методів та методик.

Методологічною основою теми можуть служити наукові праці щодо проблем професійного розвитку особистості (Е.А. Климова, Е.Ф. Зеєра, Е.Е.Симанюк,Б.Г.Ананьєва, Н.І. Клокар, А. Г.Асмолова, С.К. Бондарєва та ін.); професійної компетентності вчителя (Д.А. Алферова, А.К. Маркова, В.А. Мижерикова, М.Н. Єрмоленко,Н.А. Разіна, М.В. Рижаківа, В.А. Семиченко, Є.Є. Шишова); розвитку професійних якостей (В.І. Бондар,Н.В. Глинянюк, Г.О. Ковальчук, Є.Е. Коваленко, В.В.Крижко,Є.М. Павлютенкова та С.П. Тищенко); розробки нових підходів до навчання педагогів (Є.А. Аксенова, Л.Н. Богомоліва, О.Овчарук); проблеми компетентності вчителя (Т.П. Герасимова, В.П. Корнєєва, В.П.Максаковський, Л.Б. Паламарчук, М.Д. Пістун, В.Я. Плахута, В.С. Преображенський, М.М. Сваткова, А.Й.Сіротенко); побудови науково обґрунтованої моделі особистості фахівця високого рівня (В.Андрєєв, В.П.Андрущенко, О.Анісімов, С.Архангельський, Г.Балл, І.Д.Бех, В.І.Бондар, М.Б.Євтух, І.О.Зимня, І.А.Зязюн, І.Ісаєв, В.Г.Кремень, С.Д.Максименко, А.Маркова, Н.Г.Ничкало, Л.Подимова, В.Сластьонін, С.Смирнов, Є.Шиянов) та інші.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що професійний розвиток неможливо відокремити від особистісного: основою обох є принцип саморозвитку, який, у свою чергу, є підґрунтям формування особистісно-професійної зрілості й детермінує здатність освітянина до творчої самореалізації, яка забезпечує якісний професійний розвиток педагога.

В.Руссол, висвітлюючи питання професійного розвитку, зазначає, що підвищення кваліфікації педагога – це процес його поступового розвитку як особистості і як професіонала, процес, який здійснюється на базі його практичної діяльності. Він включає:

по-перше, осмислене конструювання особистого досвіду і стилю на основі узагальнення способів розв'язання педагогічних проблем;

по-друге, критичний аналіз педагогічної діяльності з метою виявлення перспектив власного досвіду, відмови від застарілого й оволодіння сучасним, новим, прогресивним;

по-третє, розвиток організованого цілеспрямованого «вирощування» досвіду і власного стилю шляхом конструювання професійної діяльності на основі досягнень педагогічної науки і передової практики [1, с.6-7].

Педагоги у своїй професійній діяльності повинні чітко уявляти, знати рівень своєї професійної компетентності, сильні і слабкі сторони свого професійного образу порівняно з сучасними зразками, вимогами та мати чітке уявлення про перспективи вдосконалення своєї майстерності, закономірності просування від стадії становлення молодого спеціаліста до стадії вчителя – творця. Педагогічний працівник, який зіставляє суб'єктивні уявлення про свою професійну діяльність із об'єктивною оцінкою її ефективності компетентними педагогами, зможе зорієнтуватись у своїх фахових потребах і можливостях, шляхах їх реалізації.

Метою післядипломної освіти слід вважати організацію такого навчального процесу, який готує адаптованого до проблем сучасного суспільства педагога, формує його загальні й фахові компетенції для роботи в профільній школі та для активної громадянської поведінки. Такі підходи до підвищення кваліфікації ґрунтуються на досягненнях світового досвіду і враховують національну та регіональну специфіку.

Підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти полягає в організації навчального процесу на засадах:

- зосередження на потребах слухача;
- створення умов для фізичного і емоційного благополуччя;
- створення умов для співпраці і співтворчості між слухачем і викладачем;
- створення ситуації вибору і відповідності;
- створення умов для досягнення кожним слухачем реально можливого для нього в даний період рівня успішності та розвитку;
- пристосування методики навчання до навчальних можливостей слухачів, максимально можлива індивідуалізація;
- створення умов для самопізнання, саморозвитку, самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей та цілей;
- діагностична основа навчання;
- формування слухачем мети навчання, планування своєї навчальної діяльності, рефлексія;

–сприйняття слухача, як суб'єкта навчання.

Важливе значення у навчанні слухачів має мотиваційний компонент, адже ефективність навчання залежить від ступеня зацікавленості слухача в набутті знань. Стійку мотивацію до навчання визначає постійна потреба в удосконаленні.

Навчання в системі післядипломної освіти будується на засадах особистісного підходу. В основі його лежить принцип визнання індивідуальності і самостійності слухача як індивіда, суб'єкта професійної діяльності, пізнання, а також унікальності особистості, яка має свій суб'єктивний досвід. В особистісно орієнтованому підході закладена функція проектування й розвитку активної особистості професіонала. Особистісно орієнтоване навчання матиме мотивацію за наявності проблемного поля, ситуативності, діалогічності.

У реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчання слухачів на курсах підвищення кваліфікації існує принцип компліментарності (доповненості), суть якого полягає у тому, що протилежності зникають не шляхом їх зняття, а шляхом взаємного доповнення компромісу. Це передбачає заміну монологічної лекції діалогом, діалогічною взаємодією, партнерством викладача і слухачів. Тому головними методами в особистісно орієнтованому навчанні є діалогічні. Вони підтримують ініціативу, допомагають робити слухачів повноправними партнерами в умовах співробітництва. Діалог через свою універсальність проявляється багатопланово: як предмет навчання, як дидактичний засіб, як форма взаємодії «викладач-слухач», як мета людського спілкування [2, с.27-29].

У зміст діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти мають бути покладені інноваційні підходи до процесу підвищення фахової кваліфікації педагогічних кадрів. Такими інноваційними підходами, як зазначає Н.І.Клокар, є інформаційний та проблемно-пошуковий.

Інформаційний підхід полягає у модернізації навчальних програм та змісту освіти за рахунок доповнення традиційних курсів новими. За такого підходу слухачі мають можливість удосконалювати й поглиблювати знання психолого-педагогічної складової, підвищувати фаховий рівень, розширювати соціологічну та економічну підготовку, усвідомлювати філософську сутність процесу гуманізації освіти.

Проблемно-пошуковий підхід спрямовується на розвиток у слухачів можливостей самостійно засвоювати нові знання. Важливим у цьому підході є розвиток творчого і критичного мислення, формування досвіду та інструментарію навчально-дослідницької діяльності, рольове та імітаційне моделювання, пошук себе як особистості [3, с.591].

Створення цілісної безперервної системи постійного науково-методичного супроводу підтримки професійного розвитку педагога, запровадження таких форм роботи, які спонукають педагога до творчості, пошуку, самоосвіти, самовдосконалення можливе за умови диференційованого підходу до освіти дорослих як засобу підвищення якості післядипломної педагогічної освіти.

Сутність диференціювання полягає у допомозі суб'єкту швидше адаптуватись до соціальних вимог дійсності та реалізувати особистісний потенціал.

Н.І.Клокар наголошує, що диференціацію важливо розглядати як систему. Тоді диференційований підхід не може існувати без диференційованого навчання.

Дидактичний аспект диференційованого навчання передбачає класифікацію видів диференціації:

- за пріоритетними напрямками;
- за спеціальністю;
- за індивідуальними запитами;
- за груповими інтересами;
- елективну диференціацію, що реалізуються за рівнями.

Диференціація за пріоритетними напрямками передбачає організацію навчального процесу відповідно до вимог сьогодення: нові технології в галузі освіти (використання інформаційних та інтерактивних технологій у навчальному процесі; організація та зміст роботи з обдарованими дітьми, дітьми з особливими потребами тощо), інновації в освіті (перехід на нову структуру та зміст навчання, особливості оцінювання навчальної діяльності учнів і т.ін.).

Диференціація за спеціальністю – це навчання за програмою, розробленою відповідно до кваліфікаційних вимог із конкретної педагогічної спеціальності, наприклад підвищення кваліфікації за напрямом підготовки: вихователі ДНЗ, учителі фізики, керівники гуртків тощо.

Диференціація за індивідуальними запитами найбільш наближена до індивідуалізації, оскільки передбачає особистісний вибір слухачем як конкретної проблеми, так і форми навчання. Наприклад, навчання за дистанційною формою, здобуття другої спеціальності, навчання за певною програмою підготовки та ін.

Диференціація за груповими інтересами передбачає організацію навчання в групах за окремими проблемами: проблемно-тематичні, авторські курси, пролонговані за накопичувальною системою навчальних годин.

Елективна диференціація – особлива форма диференціації за інтересами слухачів, що характеризується правом вибору ряду спецкурсів. У число обраних не входять обов'язкові дисципліни: філософія освіти, програмно-методичне забезпечення викладання предмета тощо. Спецкурси за вибором мають розширювати й поглиблювати знання і вміння педагога не тільки за спеціальністю, а й сприяти розвитку його культури, задовольняти особливі освітні інтереси (роботи з комп'ютером, створення презентацій, організації інклюзивної освіти) [3, с.592-593].

Висвітлюючи дані підходи, варто відмітити, що диференціацію розглядають як провідний організаційний принцип і як принцип структурування змісту навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Реалізація таких підходів до організації процесу підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти створить необхідну основу для якісного удосконалення фахової кваліфікації педагогів, розвитку їх креативності, дослідницьких здібностей, досягненню найвищого рівня творчості та самореалізації у професійній діяльності.

Одним із шляхів підвищення професійної компетентності є кредитно-модульна система навчання заснована на професійній компетентності. Ця форма навчання перебуває в руслі концепції „навчання протягом усього життя”. Її мета – підготовка та перепідготовка висококваліфікованих фахівців, здатних адаптуватися до ситуації, що змінюється у сфері праці з одного боку і продовжувати професійну освіту і зростання – з другого. Такий підхід до навчання дає змогу створити в кожного вчителя відчуття успішності, котре породжує сама організація навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації, у межах якої вчитель має можливість сам керувати своїм навчанням, що привчає його бути відповідальним за його результат, а в цілому – за власний професійний та особистісний розвиток і кар'єру. Водночас такий підхід дає змогу оптимально поєднати теоретичну і практичну складові навчання, аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу, інтегруючи їх. При цьому він забезпечує переосмислення місця і ролі теоретичних знань у процесі освоєння професійних компетенцій, упорядковуючи і систематизуючи їх, що в кінцевому результаті підвищує мотивацію вчителів у їхньому освоєнні.

Змістові модулі в системі післядипломної педагогічної освіти формують у вчителя уміння креативно мислити, орієнтуватися в інформаційному середовищі, самостійно конструювати свої знання, аналізувати результати діяльності та практично використовувати їх у роботі, створювати власні проекти та презентації.

Удосконаленню професійної компетентності, формуванню професійної майстерності і педагогічної творчості має допомогти постійна самоосвіта вчителя, ознайомлення з найкращими зразками педагогічного досвіду та творче їх застосування у власній педагогічній діяльності, навчання на курсах підвищення кваліфікації, яке дасть змогу опрацювати різні за змістом модулі, отримавши при цьому нові знання із різних галузей знань: фахового предмета, методики його навчання, педагогіки, психології, культурознавства, культури мовлення тощо.

Уся система роботи як у курсовий, так і у міжкурсний періоди відноситься до так званих зовнішніх чинників формування професійної компетентності. Крім них, є ще і внутрішні, до яких ми насамперед відносимо саму особистість учителя: силу його характеру, рівень розвитку інтелектуальних здібностей, рівень креативності, який полягає в здатності приймати нестандартні рішення, висловлювати оригінальні ідеї, швидко знаходити вихід із проблемних ситуацій [4]. Як зазначав дослідник професор В. Загвязинський „Навчати творчості вчителя можна і необхідно, але формувати свій стиль може лише сам учитель, збагативши себе як особистість, розширюючи свій світогляд, виховуючи свої почуття”.

Отже, сучасне суспільство характеризується швидкоплинністю змін, тому його особливістю є безперервне формування особистості, здатної до сприйняття змін й усвідомлення суспільних перетворень. Важливим чинником, що сприяє розв'язанню цієї проблеми є освіта дорослих, функціонування й розвиток якої має свою змістову специфіку, зумовлену особливостями контингенту, інноваційними підходами, сукупністю завдань.

Література:

1. Руссол В. Професійний розвиток педагога в системі післядипломної освіти / В. Руссол // Школа. – 2010. – №12 (60). – С. 6-7.
2. Ковальчук В.І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу: тренінг: 2-ге видання, перероблене / В.І. Ковальчук. – К.: Шк. світ, 2011. – С. 27-29.
3. Клокар Н. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти: Навчально-методичний комплекс / Н. Клокар . – Біла Церква: КОПОПК, 2008. – С. 591-593.
4. Ніколенко Л. Підвищення кваліфікації педагогів як умова їх розвитку і саморозвитку / Л.Ніколенко // Культура безпеки, екології та здоров'я. – №11. – 2010. – С.47-51.